

meg. Ha tehát az $n = 7000$, akkor a legfelső szinten 12 ($3,8450 \times 3 = 11,54$), a második szinten 96; a harmadik szinten pedig 576 osztály kialakítása a célszerű. Ennek alapján a jegyzék 12 vezér-deszkriptort tartalmazna, amelyekhez 8 fődeszkriptor tartozik; ezek pedig 6 deszkriptort ölelnek fel. A jegyzék így 684, közel 700 egységet tartalmaz. *A kis dimenziójú jegyzék előnyös mind az indexelő, mind a tájékoztatási részleg számára; ezenkívül csökken a felhasználható lyukkártyák száma is, ami anyagi vonatkozásban is előnyös (2. táblázat).*

Kisebbségi terjedelmű deszkriptor-jegyzék alkalmazása esetén a találatok valószínűsége lényegesen nagyobb, mint terjedelmesebb jegyzék használatakor (3. táblázat).

A deszkriptorok számának kívánatos csökkentése csak fokozottabb általánosítás (kevésbé mély indexelés) útján érhető el. A kifejezések sokaságából nehéz a legmegfelelőbbet kiválasztani; a legnagyobb nehézséget és legtöbb munkát azonban a megfelelő hierarchia kialakítása igényli. A befektetett munka megtérül, mivel ezáltal nemcsak a visszakeresés eredményességének esélyei javulnak, hanem könnyebbé válik a bejelölési művelet és az indexelés is.

3. táblázat

A találatok valószínűsége három fénylyukkártya kombinációja esetében különböző terjedelmű deszkriptorjegyzékekre vonatkozóan

A deszkriptor-jegyzék terjedelme	Deszkriptorok száma/ dokumentum	Az összes lyukasztás száma	A lyukasztott pozíciók száma/ fénylyukkártya	A találatok valószínűsége
10	3	21 000	2100	0,900
25	3	21 000	840	0,360
50	3	21 000	420	0,180
100	3	21 000	210	0,090
250	3	21 000	84	0,036
500	3	21 000	42	0,018
1000	3	21 000	21	0,009
2000	3	21 000	10	0,004
3000	3	21 000	7	0,003

[SCHULZ, K.: Zur Anwendung der Sichtlochkartei = Informatik, 23. köt. 2. sz. 1976. p. 13–15.]

XX

(Takáchné Tóth Mária)

TAJÉKOZTATÁSGÉPESÍTÉS

Adatbázisok és adatbázis-szolgáltatások értékelésének és kiválasztásának kritériumai az Egyesült Államokban

Az adatbázis alatt a továbbiakban *géppel olvasható információgyűjtemény* értendő, e kereten belül is elsősorban a bibliográfiai adatbázisokról esik szó.

A számítógépes adatbázisok használatát ma elsősorban az teszi szükségessé, hogy az információ-visszakeresés hagyományos, manuális módszerei többé nem vezethetnek a kívánt eredményre. Ennek megfelelően ma már gépi adatbázissal rendelkezik a természettudományok és műszaki tudományok nagy része, s néhány társadalomtudomány is. Ezek az adatbázisok négy csoportba sorolhatók:

- szakterületiek (CAS Condensates, COMPENDEX stb.);
- célra orientáltak (pl. NASA);
- problémára orientáltak (szállítás, környezetvédelem stb.);
- multidiszciplinárisak (pl. az ISI hivatkozási indexei).

Az USA-ban az adatbázisok többségét kezdetben állami szervek, intézmények hozták létre, s az első, adatbázisok feldolgozásán, szolgáltatásán alapuló központok kialakítását is az állam szorgalmazta. Ez a

tendencia időközben módosult, s *ma sokkal inkább a kereskedelmi jelleg érvényesül*: az adatbázisok előállítását, a szolgáltató központok kereskedelmi jelleggel, önfenn-tartóként üzemelnek.

Az adatbázisok használata 1974 óta ugrásszerűen növekedett. Csak egy példa: 1971-ben az USA-ban mintegy 50 ezer SDI (Selective Dissemination of Information = Szелеktív információterjesztés) profil futott (a retrospektív keresések száma lényegesen kisebb lehetett). Jelenleg az on-line retrospektív keresések száma évente 700 ezer körül van.

Az adatbázisokkal kapcsolatban álló intézmények ma már szükségképpen hálózatokba szerveződnek: a munka mennyisége teszi ezt elkerülhetetlenné. *Ebből a folyamatból a könyvtárak sem vonhatják ki magukat.* Számos könyvtár szeretne bizonyos adatbázis-szolgáltatásokat nyújtani használói számára, de nem tudja, hogyan fogjon hozzá. Hogyan értékelje, válassza ki a megfelelő adatbázisokat és szolgáltatásokat?

* * *

Az adatbázis-szolgáltatásokat, igénybevételük formája szerint, *batch üzemmódú* vagy *on-line* szolgáltatásokra szokás osztani. Lényegesebb szempont azonban e szolgáltatások tartalma és keresési módja. A három fő típus:

SDI, retrospektív keresés és „magánkönyvtár”. Ez utóbbinál a használónak „saját” file-ja van (gépi tárolón), amelyet fenntart, kiegészít és használ.

Az adatbázis tartalmának megítéléséhez az igényekből kell kiindulni. Fontos kérdés, hogy az adatbázis milyen mértékben tár fel bizonyos fontos, nem-hagyományos dokumentumokat; mennyiben teljes vagy válogatott; mekkora az átfutási ideje; milyen indexelési eljárást alkalmaz (természetes nyelvi kulcsszavak, standardizált deskriptorok, cím formája, egyéb tartalomjelölő kódok stb.); tartalmaz-e referátumokat stb. Nem közömbös az adatbázis mérete és növekedési üteme sem.

Ha a könyvtár maga kívánja feldolgozni az adatbázist, rendkívül fontos az adatbázis megbízható minősége (egyetlen „sajtóhiba” is súlyos következményekkel járhat). Fontos előre tudnunk, hogy az adatbázis szerkezetében milyen gyakran hajtanak végre módosításokat és hogyan szerezhetünk ezekről időben tudomást. Nem könnyű kérdés az adatbázisok kompatibilitása sem. Észlelhető ugyan bizonyos törekvés a szükséges szabványosításra, de egyelőre még az a jellemző, hogy minden adatbázis saját struktúrával, jelkészlettel stb. dolgozik. Egynél több adatbázis egyidejű használata esetén további figyelembe veendő probléma az adatbázisok közti átfedés. Az ebből fakadó felesleges idő- és pénzráfordítás leginkább csak az adatbázisok „keverésével” volna kiküszöbölhető, ezt azonban egyelőre igen kevés helyen végzik.

Az adatfeldolgozás maga igen költséges eljárás, így a könyvtárak többsége inkább információs központoktól szeretné megvenni a szolgáltatást. Ilyen esetben természetesen más szempontok befolyásolják a könyvtár döntését.

Mindenekelőtt természetesen arról kell meggyőződnünk, hogy az információs központ feldolgozza-e a szükséges adatbázisokat. Fontos kérdés, hogy a központ egységes output-formátumot állít-e elő. (Ez részint a keresőprofilok, részint a végső bibliográfiák előállításával kapcsolatos munkákat befolyásolja.) Nem lényegtelen probléma a dokumentum-szolgáltatás kérdése sem: a központok többsége nem rendelkezik dokumentum-háttérrel, de egyre többen törekcsenek erre is. Néhány központ nyújt bizonyos betanítási lehetőséget, bemutatókat tartanak, a fontos eseményekről folyamatosan tájékoztatják használóikat. A profil-módosítás néhány központnál ingyen eszközölhető.

Fontos szempont lehet az output formátuma, tartalma, s ugyanígy az a hordozó közeg is, amelyen az output megjelenik (display, mikroformátum, mágnesszalag, de egyelőre leggyakrabban a nyomtatott forma).

A keresési tevékenység szempontjából fontos, hogy mely adatok alapján kereshetünk; milyen keresési logikát alkalmazhatunk; van-e lehetőség a keresésben alkalmazott szavak „csonkolására”; lehetséges-e a dokumentum megjelenési idejének figyelembevétele stb. Az on-line keresés számos további elbírálási szempontot vethet fel.

A fentiekhez képest csak másodlagos kérdés, de mindenképpen fontos a szolgáltatás használatával kapcsolatos költségek tisztázása. És itt nem is annyira az előfizetési díj, mint a normál igénybevételén túli többletköltségek érdekesek. Kissé leegyszerűsítve: nemcsak azt kell tudnunk, hogy mennyit kell fizetnünk, hanem azt is, hogy miért mennyit.

Végezetül különálló, de nem kevésbé fontos az a kérdéscsoport, amelyet saját magunkkal kapcsolatban kell feltennünk. Megfelel-e a javasolt szolgáltatás a velünk szemben támasztott követelményeknek? Hogyan befolyásolja állománygyarapítási politikánkat? Alátámaszthatjuk-e javaslatunkat gazdasági érvekkel? Rendelkezünk-e a szükséges személyi feltételekkel? Milyen formában történjék az új szolgáltatás finanszírozása? El tudunk-e látni hirtelen megnövekvő igényeket is? Hogyan biztosíthatjuk a szükséges visszacsatolást és a folyamatos értékelést?

Az adatbázisok beszerzésével vagy a szolgáltatások előfizetésével kapcsolatos kérdések száma igen nagy, megválaszolásuk nem mindig könnyű. Feladataink hatékony ellátása azonban megköveteli olyan döntések meghozatalát, amelyek minden lényeges szempontra kiterjednek.

/WILLIAMS, M. E.: Criteria for evaluation and selection of data bases and data base services = Special Libraries, 66. köt. 12. sz. 1975. p. 561–569./

(Sárdy Péter)

A gyorsan fejlődő, számítógépre alapozott információs hálózati technológia alapfogalmai

Az utóbbi években igen gyors ütemben fejlődő számítógépi, információs és távközlési hálózatokkal foglalkozó szakirodalomban jelentős átfedések tapasztalhatók a hálózat szó használatában. Az információs hálózat kifejezés a számítógépes rendszerekkel foglalkozó mérnök számára a számítógép és más adatfeldolgozó berendezések együttesét, míg egy könyvtáros számára a dokumentumok vagy információk cseréjére kialakított eljárások, megegyezők és rendszerek összességét jelenti. A számítógép hálózat kifejezés jelentheti sok nagy teljesítményű számítógép bonyolult összekapcsolását, vagy egyetlen számítógépet, amely néhány lassú perifériával van felszerelve.

A szerzők megkísérik az információs rendszerekkel foglalkozók szempontjából osztályozni a különböző hálózatokat. Az alap gondolat az, hogy egy működő hálózat másféle hálózatokat is felhasználhat feladatai ellátása érdekében. Háromféle hálózatot különböztetnek meg: